6. Отелло : веб-сайт. URL: https://youtu.be/0cxQyWy-K7w?si=q742sCat5rA0f7H3 (дата звернення 17.03.2026).
7. The Lady of the Camellias : веб-сайт. URL: https://youtu.be/u29kfBhTCY0?si=SJHZzcn271nSN18D (дата звернення 5.01.2020).

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА В УМОВАХ ВІЙНИ: ТЕРАПЕВТИЧНА РОЛЬ ТА СУСПІЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Сомов Л.М., народний артист України, професор
кафедри сценічного мистецтва і культури
Київський національний університет технологій та дизайну

1. Повномасштабна війна як каталізатор арттерапевтичних практик. Російсько-українська війна, що триває з 2014 року і особливо інтенсифікувалася після 24 лютого 2022-го, призвела до масової психологічної травматизації українців. Понад пів року життя у воєнних умовах негативно впливає на психіку практично кожної людини, тож виникла нагальна потреба в засобах психологічної підтримки, зокрема через мистецтво. Це актуалізувало розвиток арттерапії - лікування мистецтвом, що здатне зцілювати душевні рани в умовах, коли традиційна медицина безсила.
2. Терапевтична роль театру в системі мистецької реабілітації. Театральне мистецтво виявилося ефективним інструментом подолання стресу та травми війни. Арттерапевтичні методики, зокрема драматерапія, сприяють вивільненню так званих «гормонів щастя» та поліпшенню емоційного стану людини. Наукові дослідження підтверджують, що розігрування травматичних подій у безпечному театральному просторі допомагає поступово опрацьовувати емоції, підвищує впевненість і оптимізм учасників. Театр забезпечує унікальну можливість групової терапії: колективний перегляд і переживання вистав формують відчуття спільності, протиставляючись ізоляції, яка часто супроводжує психологічну травму.
3. Трансформація місії українського театру під час війни. Війна зумовила переосмислення функцій театру в суспільстві. Сучасні українські режисери і театрознавці виокремлюють три основні місії воєнного театру: терапевтичну, документалістичну та розважальну. Перші дві є новими й складними для традиційної сцени, однак саме вони стають критично важливими у війні. Театр прагне не лише віддзеркалювати дійсність, але й свідомо впливати на неї, допомагаючи глядачам осмислити травматичний досвід і знайти емоційну підтримку. Уже сам факт, що театр продовжує діяти під час війни, має терапевтичний ефект для соціуму, адже

глядачеві важливо бачити, що культура і духовний опір тривають навіть у найскладніші часи.

4. Нові театральні форми як засіб лікування травматичного досвіду. У воєнний період на перший план виходять нетрадиційні, постдраматичні форми театру, орієнтовані на прямий діалог із пережитим досвідом. Форум-театр, плейбек-театр, лялькові терапевтичні вистави - ці практики активно застосовуються для психологічної реабілітації в Україні. Їхня суть полягає у залученні глядачів до спільного творення вистави: актори відмовляються від масок персонажів і звертаються до публіки від власного імені, часто інсценізуючи реальні історії зі життя аудиторії. Таке «усунення масок» створює потужний терапевтичний ефект і для глядачів, і для самих акторів, адже дозволяє щиро проживати емоції, розділяти біль і гнів, відчувати емпатію та підтримку спільноти.

5. Театр як чинник соціальної єдності та ідентичності. Український театр в умовах війни не лише лікує окремих індивідів, але й виконує широку соціокультурну місію - зміцнює національну єдність і патріотичний дух. Документальні постановки фіксують колективну пам’ять про війну, дають голос травматичному досвіду народу та сприяють осмисленню спільної мети - боротьби за свободу. Театр стає простором діалогу про цінності та ідентичність: актуалізується дерусифікація культурного простору, переосмислення спірних історичних постатей, утвердження української мови на сцені. Усе це допомагає глядачам відчути себе частиною згуртованої спільноти, яка спільно протистоїть викликам війни.

6. Нова гуманітарна проблематика XXI століття. Психологічні аспекти театрального мистецтва у війні постають як новітня наукова ніша, що потребує міждисциплінарного дослідження. Досвід повномасштабної війни в Україні яскраво продемонстрував потужний терапевтичний потенціал театру, однак науковий дискурс у цій галузі тільки формується. Вивчення ролі театру у подоланні воєнних травм і соціальних трансформаціях здатне збагатити як театрознавство, так і психологію та культурологію. Автор висуває тезу, що «театр війни» - особливе явище сучасної культури, яке варто розглядати як ефективний інструмент соціальної терапії та національної консолідації у XXI столітті.

Повномасштабна російсько-українська війна, що триває нині, призвела до небачених за масштабом випробувань для психологічного стану українського суспільства. За висновками фахівців, вже через пів року життя в умовах війни психічних травм зазнає фактично все населення країни. Сотні тисяч людей безпосередньо пережили бойові дії, окупацію, вимушене переселення чи втрату дому. Навіть поза зоною активних бойових дій щоденні стресові фактори - сирени повітряної тривоги, новини про руйнування та жертви - поступово підточують психічне здоров’я громадян. За таких обставин питання психологічної реабілітації виходить на перший план. Відповіддю суспільства на цю кризу стала активна

розбудова системи арттерапії - використання мистецтва як засобу зцілення травм війни.

Особливе місце у цьому процесі посідає театральне мистецтво. Театр традиційно вважається відображенням реального життя в художніх образах, але в умовах війни його роль значно розширюється. Українські театри опинилися перед подвійним викликом: з одного боку, війна різко обмежила їхню звичну діяльність, а з іншого - висунула нові завдання, пов'язані з потребами воєнного часу. У перші дні після вторгнення більшість театрів змушені були припинити показ вистав і перетворилися на волонтерські штаби та гуманітарні центри. Сценічні майданчики використовувалися як укриття і місця прихистку вимушених переселенців; актори та режисери вступали до лав територіальної оборони і ЗСУ. Ці фактично позамистецькі, громадянські кроки митців заклали фундамент нової соціальної місії театру - бути корисним своїй спільноті на полі бою і в тилу не тільки мистецтвом, але й прямою дією.

Втім, уже за кілька місяців війни стало очевидно, що театр може і повинен повернутися до свого основного інструменту - творчості - аби виконувати цю місію найефективніше. Театральні колективи, подолавши перший шок, почали відроджувати діяльність у нових формах. Війна принесла на українську сцену нові теми, жанри і підходи, актуалізувала терапевтичний потенціал театру. Психологічні аспекти театрального мистецтва у таких екстремальних умовах висуваються як надзвичайно актуальна проблематика. Її осмислення є новим завданням для науковців-гуманітаріїв, оскільки поєднує у собі кілька вимірів - мистецтвознавчий, психологічний, соціологічний, культурологічний. Метою цієї доповіді є аналіз терапевтичної ролі театру під час війни та тих суспільних трансформацій, які відбуваються завдяки театральному мистецтву у воєнний період. Спираючись на досвід українського театру в умовах повномасштабної війни, а також на сучасні українські й міжнародні дослідження, автор окреслює контури нового феномена - «театру війни» як інструмента арттерапії та соціальної консолідації.

Теоретичний аналіз: театр як терапія в умовах війни

Терапевтичний вплив мистецтва на людину визнається наукою вже не одне десятиліття. Ще у 1930-х роках вживано термін «art therapy» (мистецтво як терапія), що позначає методику лікування через творчість. Арттерапія охоплює різні види мистецтв - образотворче, музичне, танцювальне, літературне тощо - і покликана позитивно впливати на психічний та емоційний стан людини. Драматерапія (терапія драмою, театром) є одним із різновидів арттерапії, який використовує театральні засоби для психологічної допомоги. Наукові дослідження підтверджують ефективність таких підходів. Зокрема, міжнародний досвід роботи з ветеранами показав, що театральні постановки сприяють подоланню посттравматичного стресу: участь у драматичних інсценізаціях особистих історій підвищує рівень впевненості та оптимізму у ветеранів. Дослідники

пояснюють, що ігра та драматична роль створюють для травмованої людини безпечну дистанцію від власних переживань, дозволяючи поступово й обережно їх дослідити та переосмислити. Психологічне значення театральної гри відзначалося ще в кінці ХХ століття: так, Р. Джонсон описував, як «драматична гра дозволяє клієнту крок за кроком наблизитися до болючих переживань», а емоції, вміщені у структуру вистави, стають більш контрольованими і зрозумілими.

Важливо підкреслити, що терапевтичний ефект театру пов'язаний не лише з індивідуальною роботою актора чи глядача над емоціями, а й з колективною природою театрального дійства. Перегляд вистави - це завжди спільний досвід, який об'єднує аудиторію і творців у єдиному просторі переживань. Для ветеранів війни та цивільних, які пережили травматичні події, відчуття приналежності до спільноти є надзвичайно цілющим. Психологічні дослідження вказують на пряму залежність між рівнем посттравматичних симптомів і відчуттям самотності: ізольованість лише поглиблює травму. Натомість участь у групових терапевтичних заходах - до яких належить і театр - знижує рівень ізоляції та відновлює почуття підтримки. Американський проєкт DE-CRUIT, що застосовує методики класичної драми (зокрема, твори Шекспіра) для реабілітації ветеранів, побудований на принципі «декодування» військової психології через спільну театральну діяльність. Учасники такого тренінгу разом читають і розігрують сцени, пишуть власні монологи про пережите, виконують дихальні та голосові вправи - і все це у згуртованій групі побратимів по досвіду війни. Результати показують, що подібні програми не тільки допомагають опрацювати травматичні спогади, а й створюють середовище довіри і взаєморозуміння, де «ти більше не залишаєшся наодинці зі своїм болем».

Отже, теоретичне підґрунтя для використання театру як терапії є доволі міцним. Театр пропонує катарсичний ефект, відомий ще з часів античності: переживання сильних емоцій через мистецтво сприяє очищенню душевного стану. Сучасні психологічні теорії розвивають цю ідею. Згідно з концепцією канадського науковця Кейта Оатлі, художня розповідь і драма діють як симуляція життєвих ситуацій, дозволяючи глядачам і учасникам «програти» глибокі людські конфлікти та страхи в безпечному умовному форматі. Це немовби навчання емоціям: моделюючи на сцені кризові події, людина отримує досвід їх проживання і вчиться краще розуміти свої реакції. Шекспірівські трагедії, за Оатлі, - приклад такої потужної симуляції світу, яка пробуджує в глядача усвідомлення власних внутрішніх сил і ресурсів. Таким чином, драматична творчість здатна виконувати роль своєрідного тренування психіки, готуючи її до подолання реальних викликів.

В українській театральній спільноті останніми роками все частіше лунає думка про необхідність розширення традиційних рамок театру заради виконання його терапевтичної функції. Директорка Львівського

театру ім. Лесі Українки Ольга Пужаковська наголошує, що у час війни театр має три головні завдання: терапія, документування реальності та розвага. Причому саме терапевтична та документальна місії є новими і водночас найскладнішими для реалізації, адже вимагають від театру значного оновлення форм і підходів. Традиційна театральна освіта в Україні досі зосереджувалась переважно на класичному драматичному репертуарі і психологічному театрі акторської гри. Натомість «терапевтичні форми театру» - інтерактивні, імпровізаційні, документальні - досі лишалися на маргінесі професійної підготовки. Режисер Артем Вусик (засновник воєнного театру «Варта») зазначає: якщо театр хоче стати інструментом терапії та діалогу, він має навчитися нових методів взаємодії з глядачем. У першу чергу йдеться про пряме звернення до особистого досвіду - як актора, так і глядача. Форми на кшталт форум-театру та плейбек-театру передбачають саме таку взаємодію, виходячи за межі традиційної гри ролей. У них актори часто розповідають історії від себе, без посередництва вигаданого персонажа, або ж миттєво інсценізують історії, почуті від публіки. Подібні прийоми практично стирають межу між мистецтвом і реальним діалогом, перетворюючи виставу на акт спільної рефлексії над дійсністю. Як підкреслює Ірина Старовойт, дослідниця і модераторка дискусій про культуру під час війни, «театр - це не лише дзеркало, а й прожектор, який допомагає нам бачити далі». Тобто сучасний театр здатен не тільки відображати травматичний досвід, а й висвітлювати шлях уперед, пропонувати надію та сенс.

Узагальнюючи теоретичний аналіз, можна стверджувати: театральне мистецтво володіє унікальним поєднанням естетичного, емоційного та соціального впливу, що робить його надзвичайно дієвим засобом арттерапії під час війни. Воно одночасно залучає особистісний рівень переживань (через емпатію до персонажів, ототожнення з їхнім болем і боротьбою) та колективний рівень (через об’єднання людей у залі в єдиному емоційному пориві). На відміну від індивідуальної психологічної консультації, театр створює ефект масового «сеансу» психотерапії, коли десятки чи сотні глядачів разом проживають схожі емоції, відчуваючи себе частиною спільноти і усвідомлюючи, що вони не самотні у своїх переживаннях. Саме формування почуття підтримки, солідарності, «неспільної самотності», можна вважати головним лікувальним чинником театру в часи війни. До інших терапевтичних аспектів належать: катарсис через художнє переживання; можливість безпечного програвання травматичних ситуацій; витворення нових значень і наративів, що допомагають інтегрувати травму в особисту і колективну історію; а також елементарне психологічне розвантаження - сміх, відволікання, естетична насолода, які особливо потрібні людям на тлі щоденного стресу.

Практичні приклади з українського театру під час війни.

Український театральний простір за останні два роки надав численні приклади того, як сцена може лікувати і змінювати суспільство у відповідь

на воєнні виклики. Розглянемо кілька ключових напрямів і кейсів, що ілюструють терапевтичну роль театру та суспільні трансформації в цій сфері.

1. Театр як притулок і волонтерський центр.

З початком повномасштабного вторгнення багато українських театрів буквально переродилися у гуманітарні хаби. Наприклад, Львівський драматичний театр імені Леся Курбаса з перших днів війни надав своє приміщення для розміщення внутрішньо переміщених осіб, перетворившись на тимчасовий притулок для сотень людей. В інших містах актори організовували збір допомоги, плели маскувальні сітки, виступали з концертами для військових. Ця волонтерська діяльність митців стала важливим моральним стимулом для громади: театр у такий спосіб демонстрував єдність з народом, підтверджував свою потрібність тут і тепер. Хоча в цей період традиційних вистав не відбувалося, саме існування театру як згуртованого колективу, що діє на благо людей, мало потужний психологічний ефект. Воно підтримувало дух населення: люди бачили, що навіть хранителі культури стали на захист країни - значить, спільна мета варта боротьби до кінця. Такий практичний патріотизм заклав основу для подальшої терапевтичної взаємодії театру з суспільством, показавши, що театр - це не вежа зі слонової кістки, а жива частина народного організму.

2. Документування травми: нові теми та жанри воєнного театру.

Після вимушеної паузи українські театри почали поступово повертатися до творчої роботи, але їхній репертуар і форма змінилися радикально. Війна стала головною темою сцени - з’явилися десятки нових п’єс, постановок, перформансів, прямо присвячених воєнним подіям та їхньому впливу на людей. Це явище можна назвати «театр про війну», і воно має виразний терапевтичний вимір. Через художнє осмислення травматичного досвіду митці і глядачі спільно намагаються дати раду реальності, що болить.

Одним із жанрів, що активно розвиваються, став документальний театр. Він передбачає використання реальних свідчень, інтерв’ю, документів як матеріалу для постановки. Яскравий приклад - проект режисера Андрія Мая, який із 2014 року працює з документальними п’єсами про війну. У 2022-2023 роках Май в Німеччині поставив вистави «Про війну» та «Трибунал над Путіним», що базуються на реальних історіях і фактах війни. Ці постановки слугують двом цілям одночасно: доносять правду про російську агресію міжнародній аудиторії і дають самим учасникам (багато з яких - переселенці, біженці) можливість висловити наболіле. Терапевтичний сенс документального театру полягає у відкритому проговоренні травми: як зазначає режисер, щоб рухатися далі, нам усім потрібно чесно проговорити пережите. Коли на сцені прямо звучить правда про війну - без прикрас, без вигадки - глядач отримує шанс зіткнутися зі своїми власними спогадами і емоціями, побачити їх

відображення і, можливо, знайти шлях до їх прийняття. Документальні вистави створюють ефект сповіді й водночас хору голосів, де особиста біда стає частиною колективного досвіду. Це знімає стигму і відчуття ізольованості: людина розуміє, що її історія - одна з багатьох, її біль поділяють інші.

3. Реактивний театр: миттєва художня відповідь на події.

В умовах блискавичних змін війни народилася феноменально швидка форма театру, яку самі митці називають «реактивним театром». Вона полягає у максимально оперативному створенні вистав за мотивами реальних подій, мало не в режимі реального часу. Так, у Львові влітку 2022 року режисер Артем Вусик, евакуювавшись із Харкова, заснував незалежний театр «Варта», який ставить вистави лише про воєнну реальність. За перший рік війни «Варта» створила 7 постановок, і всі вони - на теми, продиктовані війною: «Перший день війни», «Херсон незламний», «Лютий», «Вона Війна» та інші. Цей театр фактично виник з потреби негайно осмислити шокуючі події, що відбуваються тут і зараз. Вусик зазначає, що публіка вимагає саме таких вистав - «гарячого» мистецтва, яке відгукується на новини фронту, втрати, перемоги, біль і гнів, не відкладаючи на потім». Така миттєва реакція на воєнні реалії має велике терапевтичне значення: вона дозволяє глядачам спільно проживати актуальні емоції. Наприклад, вистава Львівського театру ім. Лесі Українки «Imperium delendum est» (лат. «Імперію треба зруйнувати»), створена влітку 2022-го, стала своєрідним колективним криком люті та болю перших місяців вторгнення. У ній жіночий акторський ансамбль через експресивні монологи і тілесні перформативні номери виплеснув назовні ті почуття, що переповнювали українців - ненависть до агресора, горе втрат, відчай і жагу помсти. Поділитися цією необробленою емоцією з глядачем - значить розділити її тягар між усіма присутніми, зробити його трішки легшим для кожного. Глядачі на таких виставах плачуть і кричать разом з акторами, відчуваючи катарсис і полегшення від усвідомлення, що їхній гнів - природний, розділений іншими і трансформований у мистецтво. «Imperium delendum est» і подібні реактивні вистави виконують роль колективної психотерапевтичної сесії, де суспільство проживає свій біль у безпечному просторі театру.

Інший аспект реактивного театру - тематична актуальність і національна ідентичність. Наприклад, після переміщення трупи Маріупольського драмтеатру (уцілілих після бомбардування 16 березня 2022 р.) до Ужгорода, актори першою постановкою обрали виставу «Крик нації» про життя поета-дисидента Василя Стуса. Символіка цього вибору очевидна: Стус, видатний українець, який загинув у боротьбі проти радянської системи, став уособленням стійкості українського духу для переселенців з Маріуполя. Режисерка Людмила Колосович, очоливши відроджений театр, підкреслює, що колектив свідомо прагне бути першим ідеологічно українським театром Донеччини. Через звернення до постаті

Стуса вони не лише терапевтично опрацьовують власну травму (втрату дому, театру, колег), а й артикулюють важливий меседж: українська культура в цьому краї жива і матиме продовження, попри знищення будівлі та трагедію Маріуполя. Таким чином, відродження театру в евакуації та вибір репертуару стали актом культурної реабілітації і ствердження національної ідентичності. Глядачі - зокрема переселенці з Донбасу - на прем'єрі відчули гордість і надію, побачивши на сцені історію про героя-українця на рідній мові, в той час як їхнє рідне місто тимчасово окуповане ворогом. Театр у цьому випадку виступив «прожектором», що освітив можливе майбутнє - повернення додому з українською піснею і словом Стуса на устах.

4. Театр для дітей та сімей: відновлення через гру.

Особливо вразливою до психологічних травм є дитяча і підліткова аудиторія. Війна позбавила дітей нормального життя, стабільності, часто й домівки. Театральні митці України активно шукають способи допомогти наймолодшим пережити ці складні обставини. Тут важливу роль відіграє діяльність лялькових театрів і спеціальних дитячих проєктів. У 2022 році Львівський театр «Варта» поставив для юної аудиторії зворушливу ляльковy виставу «Леся та Андрій зустрічаються у Львові», героями якої стали двоє дітей-переселенців: хлопчик з Харкова і дівчинка з Києва. Через просту і добру історію дружби, підкріплену гумором і надією, творці прагнули підтримати дітей, які опинилися далеко від дому. Ситуації, в які потрапляють персонажі, навмисно створені такими, щоб маленькі глядачі могли впізнати в них власні переживання - страх розлуки, мрію про повернення, прагнення допомогти батькам і армії. Позитивний настрій вистави, смішні епізоди і щасливий кінець виконують терапевтичну функцію: вони дарують дітям емоційне полегшення, відчуття захищеності і віри, що все буде добре. Дорослі глядачі (батьки), дивлячись цю виставу разом з дітьми, також отримують певний катарсис і надію, адже бачать моделювання перемоги добра над злом, дружби над війною. Подібні ініціативи вкрай важливі для психологічної реабілітації родин, оскільки гра і казка є найкращою мовою, якою можна говорити з дітьми про важкі речі.

Окремо слід згадати про проєкти, спрямовані на психосоціальну підтримку сімей військових та загиблих. В Україні впроваджуються творчі програми, що залучають до театральних дійств ветеранів, членів їхніх сімей - як аматорів. Наприклад, психологи і митці організовують спільні творчі майстерні, де вдів, матерів полеглих воїнів, їхніх дітей запрошують брати участь у постановках - співати, декламувати, розігрувати сценки. Досвід показує, що такі спільні заходи мають надзвичайно потужний терапевтичний ефект: люди різного віку і досвіду, об'єднані спільною втратою, у творчому процесі отримують змогу проговорити свій біль, вшанувати пам'ять близьких та знайти нових друзів і підтримку. Як зазначає Світлана Роготченко, проведення творчих зустрічей із воїнами та

сім’ями загиблих «гармонізує кожну окрему особистість» і сприяє їхньому душевному відновленню. Театр у даному разі виконує роль ритуалу спільного зцілення, де через пісню, поезію чи сценічну дію учасники трансформують свій сум і горе в художній образ, який розділяють з іншими. Це дає відчуття, що пам’ять про героїв жива, їхній подвиг має сенс, а їхні родини не залишились наодинці зі своїм горем.

5. Інтерактивні імпровізаційні театри: спільне проживання історій.

Окремим напрямом, що інтенсивно розвивається під час війни, є плейбек-театри та форум-театри на громадських засадах. Плейбек-театр - це форма імпровізаційного театру, де глядачі розповідають зі сцени реальні історії зі свого життя, а актори тут же, не готуючись, розігрують ці історії, відтворюючи емоції та ситуації у символічній формі. В Україні діяло кілька плейбек-колективів і до війни, але зараз ця практика набула нового значення як інструмент психологічної підтримки спільнот. Приміром, в м. Ізмаїл (Одеська обл.) плейбек-театр «Грані» продовжує працювати і під час війни - акторам доводиться ставити історії, продиктовані воєнним досвідом публіки. Глядачі, серед яких багато переселенців, діляться розповідями про перші дні вторгнення, про життя під обстрілами, про втрату домівки чи про волонтерство - всім, що їх хвилює зараз. Актори проживають ці історії разом з ними на сцені. Як зазначає Наталія Вайнілович, голова ГО «АРТ-плейбек», грати історії про війну - значить розділяти тягар емоцій з тими, хто їх пережив. Коли людина бачить свою розповідь інсценізованою, вона ніби збоку дивиться на власний біль - і це допомагає усвідомити, що цей біль розуміють інші. «Коли ти приносиш свою історію в плейбек, вона перестає бути тільки твоїм болем. Ти відчуваєш, що розділяєш його з тими, хто так само, як і ти, чув сьогодні сирену, читав про вибухи… І тобі стає трішки легше бути під час війни», - ділиться переживаннями учасниця такої вистави. Це квінтесенція терапії театром: спільно розділений емоційний тягар стає легшим для кожного.

Форум-театр працює подібно, але акцентується на розв’язанні соціальних проблем через гру. Під час вистави глядачі можуть втручатися в дію, пропонувати свої рішення конфліктних ситуацій, програвати альтернативні сценарії. У контексті війни форум-театри в Україні порушують не лише теми власне бойових дій, але й проблеми повсякденного життя в умовах війни. Наприклад, ГО «Театр змін» (м. Київ) у 2023 році презентувала виставу форум-театру «Справж_НІ», де піднімаються питання, близькі кожному українцю: як продовжувати працювати і творити під звуки сирен, як будувати стосунки з людьми поруч, як поєднувати буденність і волонтерство. Глядачі залучаються до обговорення цих проблем прямо під час дії, пропонуючи свої рецепти. Таким чином, театр стає майданчиком для соціальної терапії та пошуку шляхів адаптації. Люди обмінюються досвідом, підтримують одне одного

порадами і просто усвідомлюють, що їхні труднощі - спільні для багатьох. Це теж зменшує відчуття тривоги і безсилля.

Війна також стимулювала появу мішаних театральних форм, які поєднують елементи документального, імпровізаційного, класичного та перформативного театру. Часто такі вистави творяться у співпраці різних театрів і митців, об'єднуючи ресурси. Приклад - спільний проект Львівського академічного драмтеатру ім. Лесі Українки та харківського незалежного театру «Публіцист» - вистава «Вона Війна». Це моноспектакль, що складається з кількох новел про жінок на війні: волонтерку, військову, матір- переселенку тощо. Кожна історія показує інший досвід, проте разом вони утворюють цілісну картину, де стає очевидним: війна впливає на всіх, хоч і по-різному. Усвідомлення спільності долі українців - незалежно від того, на фронті людина чи в евакуації - виступає терапевтичним містком порозуміння між різними членами суспільства. Глядачі, що бачили виставу «Вона Війна», відзначали, що вона допомагає позбутися взаємних образ (скажімо, тилу на фронт чи навпаки), адже демонструє: кожен робить свій внесок, кожному болить і важко, але всіх об'єднує одна мета - перемога і мир.

Підсумовуючи, практичний досвід українського театру у 2022-2025 роках підтверджує висновки теорії: театральне мистецтво може «лікувати» суспільство в умовах війни, виконуючи як пряму терапевтичну, так і важливу соціальну функцію. Воно надає простір для колективного опрацювання травми, підтримує емоційний стан людей через співпереживання, сміх і сльози, допомагає адаптуватися до нових реалій, зміцнює віру в себе і спільноту. Театр під час війни в Україні переживає водночас переродження і випробування: з одного боку, він змушений змінитися, віднайти нові сенси та форми, а з іншого - він підтверджує свою невмирущість, здатність вистояти під ударами (навіть буквальними, як жахливий авіаудар по Маріупольському драмтеатру, що забрав життя сотень людей). Попри фізичні руйнування та матеріальні труднощі, українські театри продовжують народжувати змістовні постановки, доносячи до людей головне: ми разом, ми сильні, наше життя триває і наповнюється новими смислами - навіть крізь війну.

Досвід українського театру в умовах повномасштабної війни продемонстрував вагоме психологічне і соціальне значення театрального мистецтва. Театр виявився не лише відображенням трагічної дійсності, а й активним чинником, що впливає на цю дійсність, полегшуючи суспільний біль і наближаючи перемогу силою духу та єдності. На основі проведеного аналізу можна зробити такі підсумкові висновки:

Терапевтична роль театру у воєнний час є значною та багатовимірною. Театр виконує функцію арттерапії як на індивідуальному рівні (допомагаючи глядачам і учасникам опрацювати власні травми через співпереживання та гру), так і на рівні колективної психології (підтримуючи моральний дух суспільства, знижуючи відчуття самотності й

безнадії). Основний терапевтичний ефект театру полягає у формуванні відчуття спільності: людина, що переживає виставу про війну, усвідомлює, що вона не одна у своєму горі чи страху. Цей ефект підсилюється різними компонентами театрального дійства - від катарсису трагедії до сміху комедії - які у воєнні часи набувають додаткового значення емоційного «вентиля».

Український театр зазнав якісних трансформацій під впливом війни. Зміни відбулися як на змістовному (тематика, ідеологія), так і на формальному рівні (жанри, методи роботи). Репертуар театрів оперативно реагує на виклики доби: з'явилися документальні, публіцистичні, іммерсивні вистави про сучасну війну, що порушують найгостріші питання сьогодення. Водночас поширюються інноваційні формати - форум-театр, плейбек-театр, перформанси, інтерактивні імпрези - які розширюють межі традиційного сценічного мистецтва і долучають до нього нові аудиторії та учасників. Театр дедалі більше тяжіє до реального життя: митці звертаються до особистих історій, актуальних переживань, руйнують «четверту стіну» між сценою і залом. Ці процеси можна розглядати як становлення нового типу «воєнного» або «постдраматичного» театру, де справжній людський досвід є найціннішим рушієм творчості.

Театр став чинником суспільної консолідації та культурного опору. В умовах війни українські митці взяли на себе відповідальність не лише розважати чи просвіщати, але й підтримувати національний дух та сприяти єдності громадян. Театри активно долучилися до дерусифікації культурного простору: з афіш зникли російські назви, класичний репертуар переосмислюється через призму українських цінностей, відбувається пошук автентичних тем і героїв. Яскравий приклад - харківський театр «Нафта», який під час війни офіційно змінив назву на українську «Нафта» (замість рос. «Нєфть»), принципово відмовившись від будь-яких русизмів у своєму образі. Це символічний крок, що відображає ширший тренд: український театр очищується від колоніальних нашарувань і утверджує власну ідентичність, що є важливою складовою психологічної стійкості нації. Постановки про видатних українців, про історичну пам'ять, про мовне питання підносять настрій публіки, гуртують її навколо спільних цінностей і цілей. Відтак, театр на практиці довів слушність давнього гасла: «коли говорять Музи, гармати мовчать». Українська сцена, переживаючи лихоліття війни, продовжує говорити голосом правди і людяності, тим самим протистоїть ворожій пропаганді, зберігає критичне мислення суспільства і його віру в перемогу.

Психологічні аспекти театру під час війни - новий напрям наукового дослідження. Хоча вже накопичено чималий масив публікацій та аналітики про функціонування українського театру в 2014-2023 рр., багато питань залишаються відкритими. Сучасний науковий дискурс лише формується і потребує подальших студій. Зокрема, необхідно глибше дослідити ефективність різних театральних методик з погляду психології (наприклад,

порівняти вплив пасивного перегляду вистав і активної участі в імпровізаційних формах на психологічний стан учасників). Цікавим напрямом є вивчення довгострокових наслідків театральної терапії: чи сприяє вона стійкішій посттравматичній адаптації, зменшенню тривалості ПТСР тощо. Не менш важливим є культурологічний вимір: як «театр війни» впливає на національну пам'ять, яку роль відіграє в трансформації колективної ідентичності та громадянського суспільства. Український досвід може стати унікальним кейсом для світової гуманітаристики, адже поєднує в собі граничні виклики (повномасштабна війна на своїй території) і високий рівень мистецької рефлексії на них.

На завершення слід наголосити: театр у воєнний час - це більше ніж мистецтво. Український театр сьогодні - це і терапія, і документ, і розрада, і зброя культурного фронту одночасно. Його сцена стала майданчиком, де суспільство лікує свої рани, шукає відповіді на болючі питання і черпає сили жити далі. Театральне мистецтво, звертаючись до найтонших струменів душі, допомагає людям побачити світло в кінці тунелю війни. А отже, вивчення цього феномену - невід'ємна частина осмислення нашого історичного досвіду та побудови гуманітарного знання XXI століття.

Анотація українською

Психологічні аспекти театрального мистецтва в умовах війни: терапевтична роль та суспільні трансформації. У доповіді проаналізовано роль театрального мистецтва як засобу психологічної підтримки в умовах повномасштабної війни в Україні (2022-2025 рр.). Розглянуто теоретичні засади арттерапії та драматерапії, наведено сучасні українські та міжнародні дослідження, що підтверджують терапевтичний ефект театру (зокрема, у подоланні посттравматичного стресу). Виокремлено суспільні функції театру під час війни (терапевтичну, документалістичну, розважальну) та показано їх вплив на національну єдність і культурну ідентичність. На основі прикладів з українського театрального життя (документальні та інтерактивні вистави про війну, проекти з участю ветеранів і переселенців, діяльність плейбек-театрів тощо) продемонстровано, як театр виконує терапевтичну роль - полегшує колективну травму, створює відчуття спільності, допомагає адаптуватися до нових реалій. Відзначено, що війна спричинила трансформацію українського театру: з'явилися нові форми і теми, орієнтовані на прямий діалог з глядачем і осмислення травматичного досвіду. Тематика психологічних аспектів театру в умовах війни окреслена як нова перспективна проблематика в гуманітарних науках XXI століття, що потребує подальших міждисциплінарних досліджень.

Ключові слова: театр і війна, арттерапія, драматерапія, психологічна реабілітація, посттравматичний стрес, документальний театр, плейбек-театр, український театр, національна ідентичність, суспільна згуртованість.

Abstract in English

Psychological Aspects of Theatrical Art in Wartime: Therapeutic Role and Societal Transformations. This paper examines the role of theatrical art as a means of psychological support during the full-scale war in Ukraine (2022-2023). It outlines theoretical foundations of art therapy and drama therapy, and presents recent Ukrainian and international research confirming the therapeutic effects of theatre (in particular, its efficacy in alleviating post-traumatic stress). The study highlights the social functions of theatre in wartime (therapeutic, documentary, entertaining) and their impact on national unity and cultural identity. Drawing on examples from Ukrainian theatre practice - including documentary and interactive war-themed performances, projects involving veterans and internally displaced persons, and the activities of playback theatres - the paper demonstrates how theatre plays a therapeutic role by alleviating collective trauma, fostering a sense of community, and helping people adapt to new realities. It is noted that the war has transformed Ukrainian theatre: new forms and themes have emerged, oriented towards direct dialogue with the audience and reflection on traumatic experience. The issue of the psychological aspects of theatre in wartime is identified as a novel and promising subject in 21st-century humanities, requiring further interdisciplinary research.

Keywords: theatre and war, art therapy, drama therapy, psychological rehabilitation, post-traumatic stress, documentary theatre, playback theatre, Ukrainian theatre, national identity, social cohesion.

Список використаних джерел

1. Роготченко С. Арттерапія української війни. Історія. Початок // Художня культура. Актуальні проблеми, 2024. - Вип. 20(1). - С. 97-103. DOI: 10.31500/1992-5514.20(1).2024.306918.
2. Костинюк Л. Терапія театром: осмислення та переживання трагічного досвіду // Zbruc, 12.04.2023. - Режим доступу: https://zbruc.eu/node/115359.
3. Костинюк Л. Роль театрального мистецтва у часі війни // Zbruc, 12.04.2023. - Режим доступу: https://zbruc.eu/node/115133.
4. Цисельська О. Український театр в умовах російсько-української війни: історіографія питання // Питання культурології, 2025. - № 46. - С. 126-137. DOI: 10.31866/2410-1311.46.2025.348534.
5. Ali A., Wolfert S. Theatre as a treatment for posttraumatic stress in military veterans: Exploring the psychotherapeutic potential of mimetic induction // The Arts in Psychotherapy, 2016. - Vol. 50. - P. 58-65. DOI: 10.1016/j.aip.2016.06.004.
6. Balfour M., Westwood M., Buchanan M.J. Projecting into emotion: Therapeutic enactments with military veterans transitioning back into civilian life // Research in Drama Education: The Journal of Applied Theatre and Performance, 2014. - Vol. 19(2). - P. 165-181. DOI: 10.1080/13569783.2014.895614.

7. Якимюк І. "Розкажи свою історію": як на Одещині працює плейбек-театр // Суспільне Одеса, 19.03.2024. - Режим доступу: https://suspilne.media/709022-rozkazi-svou-istoriu-ak-na-odesini-pracue-plejbek-teatr/.

УДК 792.07:316.46:378.09
ORCID: https://orcid.org/0000-0000-0000-0000

ТЕАТРАЛЬНИЙ ФЕСТИВАЛЬ ЯК ПЛАТФОРМА РОЗВИТКУ МОЛОДІЖНОЇ ТВОРЧОСТІ ТА МІЖІНСТИТУЦІЙНОЇ СПІВПРАЦІ

Трусова І.В., заслужений працівник культури України,
декан факультету культури і креативних індустрій
Київський національний університет технологій та дизайну

Ключові слова: театральний фестиваль, молодіжна творчість, міжінституційна співпраця, креативні індустрії, сценічне мистецтво, виконавська самостійність, фестивальний рух.

Вступ. Сучасна парадигма розвитку мистецької освіти в Україні вимагає пошуку інноваційних форматів, які б органічно поєднували теоретичну підготовку з інтенсивною практичною реалізацією. У цьому контексті театральний фестиваль перестає бути лише демонстрацією творчих здобутків, перетворюючись на потужний інструмент стратегічного розвитку молодіжної творчості та розбудови міжінституційних зв'язків. Фестивалі виконують не лише мистецьку, але й освітню, комунікативну та інноваційну функції [5; 10]. Для факультету культури і креативних індустрій КНУТД це питання є особливо актуальним, оскільки інтеграція в європейський культурний простір потребує підготовки фахівців, здатних до гнучкої взаємодії в умовах мінливого ринку творчих послуг.

Важливим проявом активізації освітньо-мистецьких ініціатив є започаткування кафедрою сценічного мистецтва і культури Факультету культури і креативних індустрій КНУТД (завідувачка кафедри – Бурназова В. В., кандидатка педагогічних наук, доцентка) Всеукраїнського театрального фестивалю «Крізь терни до зірок», що проходитиме 10-16 травня 2026 року. Особливу роль у концептуалізації заходу відіграє народний артист України, професор кафедри сценічного мистецтва і культури Сомов Л. М. – ідейний наставник фестивалю та засновник ГО «Театральна біржа», що виступає ключовим стейкхолдером та стратегічним партнером університету. Цей фестиваль є логічним продовженням освітньо-практичної діяльності кафедри та спрямований на формування стійкої платформи розвитку молодіжної творчості, міжінституційної взаємодії та інтеграції у сучасний культурний простір.